

Pavla CHEJNOVÁ
Praha

Zdvořilost v posudcích závěrečných vysokoškolských prací

Klíčová slova: akt ohrožující tvář, posudek závěrečné vysokoškolské práce, zdvořilost, zdvořilostní strategie

Keywords: diploma thesis assessment, face threatening act, politeness, politeness strategy

Abstract

V článku jsou popsány zdvořilostní strategie, které volí autoři posudků závěrečných vysokoškolských prací, aby zmírnili ohrožení tváře adresáta – autora závěrečné práce. Analyzováno bylo 120 závěrečných vysokoškolských prací (diplomových a bakalářských), obhajovaných na katedře českého jazyka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v letech 2009 – 2011. Nejčastěji autoři posudků užívají formy kondicionálu a otázky místo imperativu, vyhýbají se přímému oslovení adresáta a užívají modifikujících adverbii ke zmírnění negativního hodnocení. Kladně hodnotící adjektiva vyjadřují menší míru pozitivní expresivity. Pokud je vyjadřováno negativní hodnocení, bývá zasazeno do kontextu vedle výpovědi pozitivně hodnotící, aby byl zmírněn negativní perlokuční efekt.

In the article there are described the ways the authors of assessment of the diploma thesis choose politeness strategies to save the addressee's face. The research was carried at Faculty of Education, Charles University, Prague, where 120 diploma and bachelor thesis assessments were analysed. The most frequent linguistic means that were used by the authors of the assessment were conditional and questions instead of imperative, indirect forms of addressing and using modifying adverbs.

1. Vymezení zdvořilosti

Při vymezování zdvořilosti vycházím z předpokladu, že není možno žádný jazykový jev hodnotit jako inherentně zdvořilý (Culpeper 2010, Watts 2003); to, zda bude výpověď považována za zdvoři-

lou, či nezdvořilou, závisí nejen na záměru produktora, jeho intenci, ale rovněž na interpretaci adresáta. Vedle ilokučního aktu je nutno brát v potaz i akt perlokuční; není možno hodnotit jako zdvořilou výpověď, kterou adresát interpretuje jako nezdvořilou. Nemalou roli při procesu interpretace hraje celková komunikační situace, v níž je výpověď zasazena, v případě analýzy posudků závěrečných vysokoškolských prací je kontext velmi přesně definován, jak bude specifikováno níže.

Problematický je vztah zdvořilého jednání k jednání nezdvořilému – zda se jedná o kontinuum, či o naprosté protiklady.

Zdvořilost lze obecně vymezit z negativního úhlu pohledu (tzn. jako prostředek mající za cíl zabraňovat konfliktům a rovněž kontrolovat a omezovat potenciální agresi komunikantů) i z pozitivního úhlu pohledu (tj. jako prostředek podporující udržení dobrých vztahů a přátelské atmosféry mezi komunikanty) (Zítková 2008, s. 47).

Ve své studii budu spíše vycházet z druhého pojetí, zdvořilost budu pojímat jako prostředek usnadňující komunikaci a zabraňující ohrožení tváře komunikantů. Tvář chápu jako veřejný image, se kterým komunikanti vstupují do komunikace a který nabízejí ostatním k potvrzení. Podle klasického Goffmanova pojetí se jedná o proměnlivou charakteristiku vázanou vždy na danou komunikační situaci (Goffman 1967), podle Brownové a Levinsona je tvář neměnným atributem komunikantů (Brown, Levinson 1987). Pro analýzu posudků závěrečných vysokoškolských prací považuji za relevantnější vymezení Goffmannovo.

Ve své studii si budu všimát verbálních realizací zdvořilostních projevů, vycházím tedy z lingvistického pojetí zdvořilosti. Čermák (1997) vymezuje zdvořilost jako „konvenční sociální postoj a projev úcty a takové chování, které je přijatelné a nekonfliktní a které má v jazyce různé vyjádření“ (Čermák 1997, s. 402).

Lingvisticky orientované vymezení nabízí *Encyklopedický slovník češtiny*:

Zdvořilostí se v lingvistice rozumí v užším smyslu formy a funkce oslovování, pozdravů, tykání a vykání, v širším smyslu aktualizované užití zvláště gramatických

a lexikálních prostředků, např. negace, slovesného způsobu a vidu, determinace, deminutiv, modálních sloves, částic atd. Užívá se termínu řečová etiketa (Karlík, Pleskalová, Nekula 2002).

Válková charakterizuje zdvořilost podrobněji:

Lingvistická zdvořilost je částečně rutinní a částečně kreativní jazyková manifestace společenských hodnot. Projevuje se v různých rovinách jazyka (zvukové, gramatické, lexikální, textové atd.) a odráží interakční strategie, jimiž si účastníci komunikace signalizují vzájemnou podporu, tj. vzájemnou ohleduplnost a snahu naplnit očekávání kulturních a situačních premis tak, aby zabránili projevům ohrožujícím jejich vlastní tvář nebo je přinejmenším zmírnili, aby tak vytvořili příjemné podmínky pro vzájemnou interakci (Válková 2004, s. 166–167).

Hirschová vymezuje zdvořilost jako:

[...] soubor řečových strategií, způsobů užívání jazyka, které jako svůj hlavní cíl mají nejen bezproblémovou komunikaci, ale zejména seberealizaci a sebeobranu komunikujícího individua v interakci s jinými komunikanty (Hirschová 2006, s. 171).

Švehlová zdůrazňuje kontrolu agrese:

Zdvořilost vyrůstá z interakčních rituálů, které lze považovat za základní v evolučním chápání jak sociálního života, tak lidské inteligence. Problémem každé sociální skupiny je kontrolovat vnitřní agresi... V mezilidské interakci je to právě zdvořilostní princip, který onu potenciální možnost agrese dovoluje „odbrojit“, a to řečovými strategiemi, jejichž fungování umožňuje interakci mezi lidmi (skupinami, národy) potenciálně agresivními (Švehlová 1994, s. 39–40).

Zahraniční autoři obvykle nekladou tak velký důraz na jazykovou realizaci zdvořilosti, akcentují spíše pragmatické aspekty a volbu řečové strategie.

Lakoffová vychází z pojetí zdvořilosti jako společenského lubrikantu, který uhlazuje třecí plochy:

Politeness is developed by societies in order to reduce friction in personal interaction¹ (Zdvořilost společnosti vyvinuly s cílem snížit napětí v osobní interakci) (Lakoff 1975, s. 64).

¹ Pokud jsou v textu uvedeny citace v jazyce originálu s českým překladem, jedná se o překlad autorky článku.

Lakoffová představuje zdvořilostní maximy, jimiž by se měli komunikanti řídit: formálnost (*formality*): nevnučuj se, ale ani nezůstávej stranou; nerozhodnost (*hesitancy*): dovol adresátovi vlastní volbu; rovnost a přátelství (*equality and camaraderie*): chovej se tak, jako byste si byli s adresátem rovni (Lakoff 1973).

Leech neopomíjí intenci mluvčího:

Politeness is a strategic conflict avoidance (Zdvořilost je strategické vyhýbání se konfliktu; Leech 1980, s. 19).

Formuluje zdvořilostní princip založený na dodržování maxim (maximy taktu, šlechtnosti, skromnosti, ocenění, souhlasu a účasti, maxima fatická) (Leech 1983).

Brownová a Levinson rovněž zdůrazňují záměrnost jednání mluvčího:

Politeness is a complex system for softening face-threatening acts (Zdvořilost je komplexní systém ke zmírňování aktů ohrožujících tvář; Brown, Levinson 1987).

Tvář je chápána jako prezentovaný image, který komunikant nabízí ostatním komunikantům k potvrzení, jedná se o určitou abstrakci. Brownová a Levinson rozlišují ve svém klasickém pojetí tvář pozitivní a negativní, k nimž se vážou odpovídající zdvořilostní strategie. **P o z i t i v n í t v á ř** představuje touhu člověka po harmonii v interpersonálních vztazích, touhu být přijímán svým okolím, touhu po kladné odezvě svého jednání, po souhlasu. Je spojena s příslušenstvím ke skupině, která sdílí určité hodnoty. Táhne k intimnosti, familiaritě. **S p o z i t i v n í t v á ř** úzce souvisí **p o z i t i v n í z d v o ř i l o s t n í s t r a t e g i e**, kterých se využívá především v komunikaci s blízkými osobami, důvěrnými přáteli.

N e g a t i v n í t v á ř bývá s pozitivní v neustálém rozporu. Negativní tvář je spojena s lidskou touhou po svobodě jednání. Každý člověk si přeje, aby mu nikdo nekladl překážky a aby nebyl k ničemu nucen. Negativní tvář souvisí s živočišným pudem teritoriality (právo na vlastní teritorium, majetek, ale i osobní svobodu). **N e g a t i v n í z d v o ř i l o s t** se projevuje častěji ve veřejné komunikaci, v kontaktu s cizími lidmi.

Zachování tváře patří k hlavním motivacím pro uplatnění zdvořilosti v komunikaci. V komunikaci existuje celá řada situací, které tvář komunikantů ohrožují. Brownová a Levinson vycházejí z Austinovy teorie mluvních aktů (Austin 2000) a užívají termín *Face Threatening Acts*, tedy akty ohrožující tvář (Brown, Levinson 1987). Závažnost aktů ohrožujících tvář (*weightiness W*) závisí na třech faktorech. Prvním je moc (*power P*), kterou má adresát nad produktorem. Moc vyplývá z materiálních (majetkových), fyzických a metafyzických sil (moc rozhodovat o jednání druhých). Dalším faktorem je sociální a psychologická distance (*distance D*) mezi produktorem a adresátem. Faktory moci a distance se nemusejí zakládat na reálných vlastnostech komunikantů, záleží spíše na vlastnostech presuponovaných, tj. jak mocný je adresát v očích produktora. Čím je distance mezi komunikanty větší, tím spíše bude produktor volit strategii negativní zdvořilosti. Posledním faktorem je třída či stupeň (*rank R*), jak moc bude daný akt ohrožovat adresátovu tvář. Mezi akty ohrožující tvář patří především akty vytvářející nátlak na adresáta (rozkaz, žádost, rada, upozornění, varování) či akty negativně hodnotící různé aspekty adresátovy tváře (posměch, stížnost, urážka, napomenutí, kritika). Zdvořilost v komunikaci má za cíl akty ohrožující tvář zmírnit.

V současnosti se objevují práce orientované více na reálnou komunikaci, hovoří se o tzv. diskurzivním či komunikativním pojetí zdvořilosti. Watts (2003) rozlišuje chování zdvořilé (*polite*) a taktní (*politic*). Chápe taktní jednání jako jednání, které by bylo běžně posuzováno jako zdvořilé, nicméně v dané situaci je natolik konvencionalizované a očekávané, že není adresátem registrováno jako zdvořilé. Terkourafiová (2008) poznamenává, že běžně užívaná slova *prosím*, *děkuji* nejsou v určitých kontextech příznaková. Zdvořilost (*politeness*) naopak příznaková je, komunikanti si ji uvědomují, jednání hodnotí jako zdvořilé (pozitivní evaluace) či jako přehnaně zdvořilé (negativní evaluace). Tento přístup poukazuje na fakt, že zdvořilost nemusí být vždy přijímána pozitivně, a zdůrazňuje perlokuční efekt oproti klasickým přístupům založeným především na ilokuční síle řečového aktu.

2. Kontext studie posudků závěrečných vysokoškolských prací

V případě posudků závěrečných vysokoškolských prací (diplomových a bakalářských) je komunikační situace předem jasně definována. Produktor, akademik píšící posudek na studentovu práci, se nachází na superiorní pozici. Posudek je ovšem komunikátem veřejným, který nemá jediného adresáta, nicméně primárně se produktor obrací k autorovi práce, prvky zdvořilosti se tedy uplatňují především ve vztahu ke studentovi, který práci předkládá k obhajobě; ten je v pozici inferiorní. Dalšími adresáty jsou členové komise přítomní u obhajoby. Možnými adresáty jsou i členové akreditačních komisí a vnější hodnotitelé, kteří posuzují pedagogickou činnost univerzit. Ti nemusí být detailně seznámeni se studentovou prací, posudek musí být natolik explicitní, aby jim zprostředkoval základní informace.

Posudek je součástí institucionální komunikace, která má předem stanovený scénář – v případě kladných posudků student přistupuje k obhajobě práce, psaný posudek tedy předjímá další kroky scénáře, konkrétně mluvenou obhajobu.

Posudky závěrečných prací patří k administrativnímu stylu, mají částečně petrifikovanou formu. V případě analyzovaných posudků produktor hodnotí studentův projev z různých hledisek na škále A–D, vedle petrifikovaného skalárního hodnocení je připojen slovní komentář zaměřený přímo k adresátovi. Třetí součástí posudku jsou náměty a otázky k další diskusi. Nutno podotknout, že výše popsaná forma posudku není univerzálně užívána na všech univerzitních pracovištích, jedná se o interní normu na katedře českého jazyka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Produktor posudku musí brát v potaz nejen nutnost naprosté objektivnosti při hodnocení, ale také perlokuční efekt, který vyvolá u primárního adresáta – studenta předkládajícího práci k posouzení a obhajobě. Akademik mnohdy prezentuje velmi nepříjemné skutečnosti, jež nelze zastít – není záhodno být implicitní a zakrývat pravdu. Na druhou stranu hodnotitelé využívají jazykových možností, jak dopad negativního hodnocení poněkud zmírnit, ale i upřesnit, kterých konkrétních jevů se negativní hodnocení týká. Situace je do jisté míry

analogická se školním známkováním a slovním hodnocením, student obdrží hodnocení skalární (A–D) a podrobný slovní komentář. V tomto článku se budu věnovat některým zdvořilostním komunikačním strategiím, jichž bylo ve zkoumaném vzorku posudků využito.

Jelikož se jedná o komunikát verbální, vycházím z lingvisticky orientovaného pojetí zdvořilosti a budu si všimát především jazykových prostředků vyjadřování zdvořilosti, konkrétně forem oslovení, užití gramatických a lexikálních prostředků, např. negace, slovesného způsobu a vidu, modálních sloves, hodnotících adverbii apod.

Na zdvořilost lze ovšem pohlížet i z širší perspektivy jako na prostředek k zachování tváře komunikantů. V daném kontextu se jedná především o tvář adresáta, který je hodnocen a prostřednictvím hodnocení získává informace o své kompetenci. Kladný posudek je dále nezbytnou součástí scénáře zakončeného získáním vysokoškolského diplomu. Z hlediska adresáta se tedy jedná o akt ohrožující tvář (Brown, Levinson 1987), navíc o akt velmi závažný: produktor jako autorita formální a sapientální disponuje velkým stupněm moci nad adresátem, distance mezi produktorem a adresátem je značná, akt nabývá pro adresáta důležitosti nejen v dané komunikační situaci, ale i v celoživotním horizontu.

Jisté ohrožení tváře je ovšem přítomno i z hlediska produktora, který je na základě posudků dále hodnocen akreditační komisí a rovněž svými kolegy – pokud se rozchází mínění vedoucího práce a opo-
nenta, může dojít ke konfliktu a ztrátě tváře produktora, jehož *image* sapientální autority může být zpochybněn.

K zachování tváře adresáta produktor volí různé zmírňující strategie, často prezentuje akty ohrožující tvář indirektně. Právě indirektní realizace aktů ohrožujících tvář stojí v popředí mého zájmu při analýze posudků závěrečných vysokoškolských prací.

Analyzováno bylo 120 posudků diplomových a bakalářských prací obhajovaných v letech 2009–2011 na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, katedře českého jazyka. Jednalo se o posudky prací studentů prezenčního studia, adresát se tedy nachází v pozici inferiorní i z hlediska věkového.

3. Oslovování

Student není v posudku nikdy přímo oslovován, ani když je výpo-
věd' zaměřena přímo na něj. Častěji se o něm hovoří ve 3. osobě. Uží-
vá se lexémů student/ka, diplomant/ka, autor/ka: *Autorka diplomové
práce si kladla za cíl... Některé autorčiny citace jsou nepřesné. Mohla
by studentka podat hlubší výklad...*

Zřídka se v posudku vyskytuje přímo diplomantovo jméno: *Diplo-
mová práce XY splňuje a v mnohém překračuje požadavky kladené na
magisterskou diplomovou práci...* Vlastního jména či příjmení ve vo-
kativu se neužívá nikdy, takový typ oslovení je pro daný komunikát
příliš osobní.

V oddílu věnovanému doplňujícím otázkám a námětům k diskusi
se produktor obrací přímo k adresátovi: *Co tento jev ovlivňuje, dle
Vašeho názoru, nejvíce? Mohl byste upřesnit...*

Někteří produktori používají u zájmen velkého písmena, což při-
pomíná formu dopisu, zájmeno získává honorifikující příznak. Vy-
kání je samozřejmostí nejen v posudku, ale i u vlastní obhajoby.

4. Direktivní mluvní akty

Produktor je mnohokrát nucen požadovat od studenta upřesnění či
vysvětlení pojmů, doplnění pasáží a okomentování dat. Požaduje tedy
od adresáta vykonání určitého mluvního aktu (Austin 2000, Searle
1970). Jelikož se nachází v superiorní pozici, je oprávněn užít impera-
tivu, aniž by se jednalo o nezdvořilost. Imperativ je ovšem obecně po-
važován za nezdvořilý, vyjma případů, kdy se jedná o prospěch
samotného adresáta (typ *vezměte si ještě kousek koláče, posaďte se...*).

Produktor užívá imperativu zvláště tehdy, kdy se nejedná o nutnost
opravy či obhajoby určitého výroku, ale spíše o projev zájmu, žádost
o další, rozšiřující informace, jež produktora zajímají: *Uveďte další
příklady... Navrhňte další konkrétní využití vaší práce... Pokuste se
najít možné vysvětlení skutečnosti, že... Formulujte další specifika
předmětu...*

Akty s direktivní ilokuční silou, nebo tzv. výpovědi s komunikační funkcí direktivní (Grepl, Karlík 1998) jsou inherentně konflikto- tvorné, ohrožují adresátovu tvář, produktor zpravidla volí nepřímou, zdvořilejší vyjadřovací formu, a to především zmírňující komunikač- ní strategie s využitím otázky a/nebo kondicionálu: *Jak si vysvětlujete fakt, že...? Mohla byste uvést / vysvětlit...?*

Ve výše uvedených příkladech se produktor obrací přímo k adresá- tovi, daleko častější je ovšem případ, kdy je větší distance mezi komu- nikanty signalizována užitím 3. osoby: *Domnívá se autor, že studenti zcela pochopili, co po nich v dotazníku chce? Má autorka nějaké další pomůcky, které v práci nezmínila? Co myslí diplomantka tím, že...?*

Forma 3. osoby se kombinuje s formou otázky a kondicionálu: *Mohla by autorka blíže pohovořit o metodologii? Mohla by studentka zo- becnit některé tendence v překladu...?* Tento typ otázek byl ve sledo- vaném vzorku vůbec nejčastější variantou formulace žádosti.

Řídce se vyskytlo i užití záporu: *Nenašel by autor jiný důvod, proč...? Nepřipadá autorce, že historický kontext, který uvádí, je až příliš stručný?*

Užito je i lexému prosím, a to v platnosti performativního slovesa: *Prosím o explicitnější interpretaci heraldické kategorie. Prosím, aby autor komisi vysvětlil, proč..., nebo v platnosti částice: *Vyjádřete se prosím blíže k...**

Produktoři užívají i tzv. strategii *off record* (Brown, Levinson 1987), tedy maximálně nepřímé vyjádření, které ovšem adresát snad- no interpretuje jako výzvu k odpovědi: *Ráda bych se dozvěděla, jakou další pomůcku XY připravuje. Bylo by ovšem zajímavé, pokud by se studentka pokusila vymezit oblasti, odkud mohli předkové respondentů pocházet.*

5. Vyjádření kritiky

V naší kultuře je zvykem orientovat hodnocení na chyby a nedosta- tky, v posudcích je tedy mnoho prostoru věnováno právě kritice a výt- kám. V souladu s dodržováním Leechovy maximy ocenění a skrom-

nosti (Leech 1983) se i zde produktoři snaží o zmírnění kritiky využitím různých jazykových prostředků.

Velmi často je kritická výpověď zařazena do kontextu vedle výpovědi pozitivně hodnotící, čímž je dopad negativní evaluace zmírněn:

Zatímco teoretické pasáže považuji za velice kvalitní, až nadstandardní, výzkum- ná část má jisté nedostatky. Jak teoretická, tak praktická část vykazují jisté penzum chyb, na druhou stranu se v práci objevuje rovněž několik velice brilantních postřehů. Ač praktická část působí poněkud nepřehledně, je na ní velmi cenné, že většinu námětů studentka v praxi opravdu sama vyzkoušela. Diplomant psal svou práci se zjevným zaujetím, bohužel však pominul některé formální atributy vědecké práce. Práce je velice zajímavá, nicméně je vidět, že studentka má slabou zkušenost s kon- textem...

Ke zmírnění perlokučního efektu kritické výpovědi je užíváno rovněž kondicionálu:

Závěr práce by mohl být obsáhlejší. Interpretace získaných dat je dostačující, přestože by bylo možno zaměřit se více na stylistickou stránku a působení daných syntaktických konstrukcí na adresáta. V názvu práce by bylo vhodné blíže specifikovat materiál... Zdrojová literatura by mohla být bohatší.

Výpovědi s ilokuční formou výtky mohou být formulovány jako otázka; produktor se podivuje nad skutečností, že adresát něco vyko- nal, nebo spíše opomenul vykonat: *Proč jste eliminovala možnost roz- hovoru s respondenty? Proč jste volila minimální oporu v odborné literatuře pro svou práci? Proč se autorka nezmínila o čtyřvalenčních slovesech?*

Při vyjadřování kritiky mohou produktoři zaujímat osobní, či od- osobněné stanovisko. Při větších nedostacích práce se produktor vět- šinou rozhodně pro odosobněný pohled, např. vyjmenování faktic- kých nedostatků práce:

V práci se často opakují některé obraty. Z hlediska stylistiky a normy se objevují v práci nedostatky. Zde autorka výsledky příliš zobecňuje. Diplomovou práci bohužel znehodnocují věcné omyly. Kapitola je co do důkladnosti různorodá. Termíny nejsou přesně definovány.

Užije-li produktor formy osobní, přejímá větší zodpovědnost za hodnocení, nicméně při interpretaci zůstává čistě teoretická možnost, že jiný hodnotitel mohl být k danému nedostatku méně kritický – z tohoto hlediska je užití osobní formy zatíženo menší mírou negace:

Postrádám uvádění internacionálních termínů. Za hlavní nedostatek považuji určitou nevyváženost některých kapitol. Výhrady mám také k poněkud exaltovanému formulování... Pro účely bakalářské práce byl podle mého mínění zvolen příliš obecný cíl. Doporučoval bych obecně méně analýzy a více syntézy. Seznam použité literatury mi pro magisterskou diplomovou práci nepřipadá dostatečný.

Pokud se jedná o nedostatky menší závažnosti, užívají produktoři různých zmírňujících jazykových prostředků, např. adverbii:

Některé formulace na s. 40 jsou poněkud nepřesné. Studentka se snažila o udržení objektivity, reliability a validity výzkumu, což se jí celkem podařilo. Práce je poměrně nepřehledná...

6. Vyjadřování pozitivního hodnocení

Produktor musí obezřetně nakládat i s hodnocením pozitivním. Pochvala je sice mluvním aktem, který neohrožuje adresátovu tvář, někteří autoři ho dokonce považují za akt tváří lichotící (Kerbrat-Orecchioni 1996), nicméně v souladu s naší kulturní tradicí není zvykem chválit přímo a ve větší míře. Produktoři tak volí opět zmírňující strategie, volí jazykové prostředky zmírňující pozitivní evaluaci (understatement, litotes). Hodnotící výrazy s větší mírou pozitivní expresivity se zde téměř nevyskytují, výrazy typu *výborný*, *výjimečný* apod. jsou nahrazeny umírněnějšími a přesněji specifikujícími výrazy: *zdařilý*, *nadprůměrný*, *přínosný*, *zajímavý*, *dobře zpracovaný*, *solidně zpracovaný*, *pečlivý*, *důležitý*, *aktuální*, *odpovídající požadavkům*, *vyhovující požadavkům*, *v souladu s požadavky kladenými na diplomovou práci* atd.

Využito může být i slovesného tvaru s pozitivně hodnotícím příznakem:

Autorce se podařilo spojit pohled právníka a lingvisty na zkoumanou problematiku. Diplomová práce XY **splňuje** a v mnohém překračuje požadavky kladené na

magisterskou diplomovou práci. Autorka si stanovila za cíl... Tohoto cíle se jí podařilo dosáhnout, navíc s velmi dobrým teoretickým úvodem. Jde o práci, která přispívá k poznávání autorského jazyka a stylu...

Pozitivní hodnocení je často prezentováno implicitně: *K práci nemám zásadnější poznámky. K použité metodologii nemám větší výhrady...*

Při vyjadřování kladného hodnocení produktor rovněž zaujímá osobní stanovisko: *Oceňuji především... Velmi mě zaujala část věnovaná... Kladně hodnotím zejména...* Osobní přístup může fungovat i jako povzbuzení, motivace k další práci. V případě velmi zdařilé práce jsem zaznamenala i výpověď *Doporučuji publikování výsledků v některém z lingvistických časopisů.*

7. Závěry

Z mého pozorování vyplývá, že i v psané komunikaci institucionálního charakteru, která má částečně petrifikovanou formu, je velký prostor pro zdvořilé vyjadřování. Produktor si je vědom, jak závažné důsledky má jeho posudek pro další život adresáta, snaží se tedy prezentovat své výtky a kritické výpovědi s maximálním ohledem vůči tváři adresáta. Přitom je třeba být dostatečně explicitní; adresát si musí být vědom, že se jedná o výpovědi kritické. Zkoumaný materiál tedy poskytuje zajímavý pohled na zdvořilost ve velmi sofistikované a specifické podobě.

Právě tak je pro produktora obtížné formulovat výpovědi s ilokuční silou pochvaly – adresát musí výpovědi interpretovat jako kladné, nicméně z posudku nesmí nabýt dojmu, že je celá práce bez nedostatků a není co vylepšovat – měl by být motivován k další práci.

V posudcích závěrečných vysokoškolských prací je využito mnoho z možností, které gramatický systém češtiny nabízí ke zmírnění perlokučního efektu výpovědi (posuny v osobě, nahrazení imperativu kondicionálem a otázkou, užití lexémů s určitým příznakem atd.).

Literatura

Austin J. L., 2000, *Jak udělat něco slovy*. Filosofie, Praha.

- Brown P., Levinson S., 1987, *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Oxford University Press, Oxford.
- Culpeper J., 2010, *Conventionalised impoliteness formulae*. „Journal of Pragmatics” 42, s. 3232–3245.
- Čermák F., 1997, *Jazyk a jazykověda*. Pražská imaginace, Praha.
- Goffman E., 1967, *Interaction Ritual: Essays on Face-to-face Behavior*. Anchor Books, Garden City–New York.
- Grepl M., Karlík P., 1998, *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc.
- Hirschová M., 2006, *Pragmatika v češtině*. Univerzita Palackého, Olomouc.
- Karlík P., Pleskalová J., Nekula M., 2002, *Encyklopedický slovník češtiny*. NLN, Praha.
- Kerbrat-Orecchioni C., 1996, *La conversation*. Seuil, Paris.
- Lakoff R., 1973, *The Logic of Politeness: or, minding your p's and q's*. In: *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Language Society*. Chicago Linguistic Society, Chicago, s. 295–305.
- Lakoff R., 1975, *Language and Women's Place*. Harper, New York.
- Leech G., 1983, *Principles of Pragmatics*. Longman, Oxford.
- Searle J. R., 1970, *Speech Acts*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Švehlová M., 1994, *Zdvořilost a řečová etiketa*. In: P. Klener (ed.), *Filologické studie XIX*. Karolinum, Praha.
- Terkourafi M., 2008, Toward a unified theory of politeness, impoliteness and rudeness. In: D. Bousfield, M. A. Locher (eds.) *Impoliteness in language. Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*. Mouton de Gruyter, Berlin, s. 45–74.
- Válková S., 2004, *Politeness as a communicative strategy and language manifestation. A cross-cultural perspective*. Univerzita Palackého, Olomouc.
- Watts R. J., 2003, *Politeness*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Zítková D., 2008, *Komunikační přístup ke zdvořilosti a jeho aplikace na reklamní texty*. Bor, Liberec.